

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 943 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O'zbekiston respublikasida aholi bandligini ta'minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o'g'li	
O'zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta'minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta'sirini ekonometrik tahlil qilish	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo'jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo'riyeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o'zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o'g'li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo'llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G'iyosaliyevich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning likvidliligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессии социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o'g'li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloyev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlar.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o’smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o’g’li, Qurbanov Ulug’bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o’zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo’rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo’nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O’zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o’g’li	
Qishloq xo’jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o’zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po’latov Abdulloh Xolxo’jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo’llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o’g’li	
Sun’iy intellektlar yordamida o’quvchilarni hayotiy faoliyat ko’nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo’rayevna, Kurbanov Azimjon Jo’raboy o’g’li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukrullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o’g’li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O’zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o’zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o’g’li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o’rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg’ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko’rsatkichlarining o’zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O’zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko’rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o’g’li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G’aniev Elyor Sobirjonovich	
O’zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o’tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрохжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdamov Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Baxodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxmonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	
Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi.....	767
To'irov Shohboz Ziyodullo o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari	773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich	
Moliya bozorida xususiy banklar faolligini ta'minlash istiqbollari	777
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Budjet daromadlari ijrosini ta'minlashda soliqlar hisobi va tahlilining ahamiyati	782
Abdullaev Abror Bozarboevich	
Aholi daromadini oshirish yo'llari.....	803
Shadmanov Baxodir Sherkulovich	
Tourism and regional identity in Uzbekistan: balancing heritage and development	808
Raximova Nilufar Aminovna, Abdukholikova Farida Erkinjon qizi	
O'zbekiston sanoat korxonalarning fond bozorida ishtiroki tahlil va muammolari.....	815
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish va amalga oshirish tahlili	823
Karabaev Sanjar Abdusamatovich	
Globalashuv sharoitida milliy korxonalarning eksport salohiyatini boshqarish masalalari	832
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Бизнес-планирование и прогнозирование деятельности организации.....	836
Алимов Бехзоджон Наврузжонович	
Farg'ona vodiysida ekoturizm – kambag'allikka qarshi kurashning yangi imkoniyatlari	840
Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi	
Aholi turmush darajasi baholash bo'yicha dasturiy ta'minot ishlab chiqishda horij tajribasini o'rganish	844
Tursunov Farxod Baxodir o'g'li	
Mintaqa aholi turmush farovonligiga ta'sir qiluvchi omillar tasnifini ishlab chiqish.....	848
Xodjaniyazov Shohruh Yuldashevich	
Xususiy oliy ta'lim muassasalari menejmentining nazariy jihatlar va o'ziga xos xususiyatlari.....	856
Karimov Ulug'bek Usmonovich	

Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	861
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
Повышение инвестиционной привлекательности – важное условие повышения конкурентоспособности предприятий.....	865
Каримова Дилафруз Садирдин кизи	
Yevropa ittifoqi davlatlari tijorat banklarining soliq to'lovlarini amalga oshirish tartibi	870
Komolov Odiljon Sayfidinovich	
Boshqaruvda innovatsiyalarni hisobga olgan holda agrokorxonalarni davlat tomonidan rag'batlantirishning zamonaviy yondashuvlari	878
Shaniyazova Zamira	
Практические аспекты применения статистических методов контроля качества на предприятиях.....	883
Усманов Илхом Ачилович, Усманов Фарзод Шохрухович	
Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o'sishning yangi paradigmalarini shakllantirish: nazariy asoslar va amaliy talqinlar.....	891
Alimova Guzal Abduxakimovna	
Xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va metodologik tahlili	895
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li	
Kutubxonalarda raqamli iqtisodiyot sharoitida biznes-modellarni ishlab chiqish.....	900
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri sug'urtalash operatsiyalari bo'yicha xarajatlarni xalqaro standartlar asosida hisob va hisobotda aks ettirish uslubi-yatini takomillashtirish	905
X.A.Raximov	
Kameral soliq tekshiruvda smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi.....	910
Ergashev Uyg'un Jabborovich	
Obligatsiya moliya bozori instrumenti sifatida, milliy obligatsiyalar bozori	916
Avezov Ibrohim Ilxomovich, Yaxshiboyev Jahongir Abdualimovich	
Barqaror rivojlanish doirasida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) ko'rsatkichlarining yashil texnologiyalar innovatsiyasiga ta'sirini baholash.....	921
Meliqo'zieva Dilrabo Muxitdin qizi	
Yashil iqtisodiyot – barqaror taraqqiyotga olib boruvchi yo'l.....	925
Xalilova Aziza Rustamovna	
Научно-теоретические основы экономической и эколого-экономической эффективности предприятий горнодобывающей промышленности.....	930
Раматов Зафарбек Жуманиязович	
Xitoyda eksport faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.....	938
D.E.Qarshiev	

XITOIDA EKSPORT FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

D.E.Qarshiev

ISFT instituti PhD dotsenti

daniyarkarshiev@gmail.com

Orcid kodi:0009-0003-0473-4693

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xitoyda eksport faoliyatini takomillashtirish jarayonlari tahlil etilgan. Xitoyda eksport faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari va tashqi savdo siyosatidagi muhim jihatlari o'rganilgan. Shuningdek, O'zbekistonda eksport faoliyatini Xitoy tajribasi asosida rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: eksport, tashqi savdo, eksportni moliyalashtirish, eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash, xalqaro transport koridorlari, eksport subsidiyalari.

Abstract: The article analyzes the processes of improving export activities in China. The features of organizing export activities in China and important aspects of foreign trade policy are studied. Suggestions and recommendations for the development of export activities in Uzbekistan based on China's experience are also made.

Key words: export, foreign trade, export financing, export support, international transport corridors, export subsidies.

Аннотация: В статье анализируются процессы улучшения экспортной деятельности в Китае. Изучены особенности организации экспортной деятельности в Китае и важные аспекты внешнеторговой политики. Также были высказаны предложения и рекомендации по развитию экспортной деятельности в Узбекистане на основе опыта Китая.

Ключевые слова: экспорт, внешняя торговля, экспортное финансирование, поддержка экспорта, международные транспортные коридоры, экспортные субсидии.

KIRISH

Jahonda yuz berayotgan iqtisodiy globallashtirish va xalqaro integratsiya jarayonlari dunyo mamlakatlarining tashqi savdo aloqalarini yanada kengaytirishga, eksport faoliyatini takomillashtirishga olib kelmoqda. Bu jarayonda Xitoy Xalq Respublikasi (XXR) jahon savdo tizimida yetakchi o'rinlardan birini egallab, eksport faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish bo'yicha o'zining samarali va muvaffaqiyatli tajribasiga ega bo'lgan davlatlardan biri sifatida ajralib turadi.

So'nggi o'n yilliklarda Xitoy iqtisodiyoti dunyodagi eng tez sur'atlar bilan o'sayotgan mamlakatlardan biriga aylandi. Buning zahirida, ayniqsa, mamlakat tashqi iqtisodiy siyosatining izchil va maqsadli tarzda amalga oshirilishi, xalqaro savdoni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan infratuzilma va tashkiliy mexanizmlarning shakllantirilishi muhim rol o'ynadi. Bugungi kunda Xitoy global eksportning eng yirik markazlaridan biri bo'lib, ko'plab davlatlar uchun asosiy savdo hamkori hisoblanadi.

Xitoyda eksport faoliyatining tashkiliy jihatlari davlat darajasida strategik ahamiyatga ega masalalar qatoriga kiradi. Mamlakat eksport sohasida o'z iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish, raqobatbardoshlikni oshirish va xalqaro bozorlarda barqaror o'rin egallash maqsadida doimiy ravishda tarkibiy hamda institutsional islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. Xususan, XXRda eksport faoliyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus siyosiy va huquqiy asoslar yaratilgan bo'lib, ular eksportchilarning xalqaro bozorlarga chiqishini qulaylashtiradi va ularning raqobatbardoshligini oshirishga ko'maklashadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Eksport faoliyatini takomillashtirish va unga tashkiliy-moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari orqali ta'sir ko'rsatish yo'nalishida MDH davlatlari hamda xorijiy mamlakatlarda keng ko'lami tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida bir qator yetuk xorijiy olimlarning ishlari tahlil qilindi. Xususan, Dohmen Holger tomonidan Xitoyda tashqi savdo siyosatini tashkil etishda qarz mablag'laridan voz kechish va mustaqil

moliyaviy siyosat yuritish zarurligi haqida ilgari surilgan qarashlar asosida olib borilgan ilmiy maqola o'rganildi¹.

Shuningdek, xorijiy tadqiqotchilar Li Tan, Larri Qiu va Ying Xuelarning Xitoydagi tashqi iqtisodiy strategiyalar bo'yicha tadqiqotlari tahlil qilindi². Eksport faoliyatini nazorat qilishga oid qonunchilik normalarining shakllanishi va ularning amaliy qo'llanilishi haqida Dominik Kostner va Markus Nonnlarning ishlariga murojaat qilindi³. Mercedes Kampi, Marko Duenas, Le Li va Xuabin Vu tomonidan yozilgan maqolada Xitoy eksportining rivojlanishida intensiv hamda ekstensiv usullardan foydalanilgani bo'yicha ilgari surilgan tahlillar tahlil qilindi⁴. Shuningdek, Chad Boun va Meredith Krouli tomonidan tayyorlangan, Xitoy eksport ko'rsatkichlariga Jahon savdo tashkiloti (JST) ta'siri haqidagi ilmiy ish ham tadqiqot doirasida ko'rib chiqildi⁵.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida mantiqiy va tarkibiy tahlil, guruhlashtirish, o'zaro bog'liqlikni aniqlash, shuningdek qiyosiy tahlil metodlaridan samarali foydalanildi. Tanlangan metodologik yondashuv tahlil natijalarining puxtaligini ta'minlashga xizmat qildi.

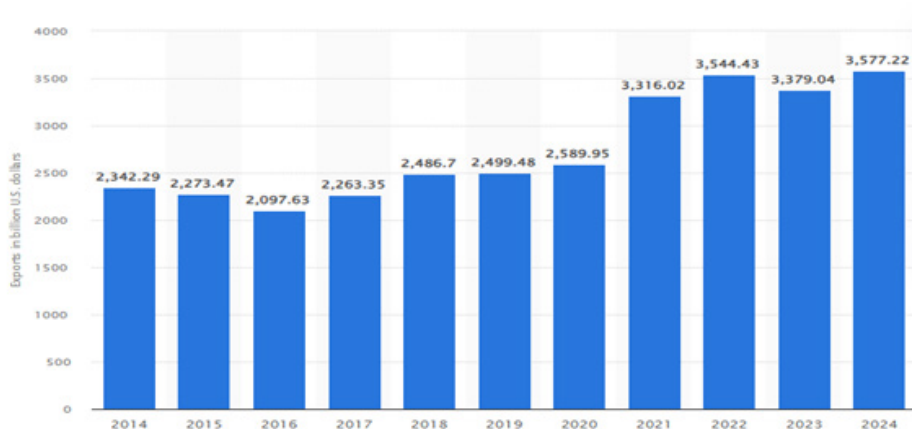
TAHLIL VA NATIJALAR

Xitoyda eksport faoliyatining samaradorligini oshirish maqsadida bir nechta maxsus tashkiliy tuzilmalar shakllantirilgan. Bu tuzilmalar tarkibiga davlat organlari, eksport agentliklari, savdo-sanoat palatalari, logistika markazlari va maxsus iqtisodiy zonalar kiradi. Har bir tuzilma o'z faoliyatida aniq funksiyalarni bajaradi hamda eksport mahsulotlarining xalqaro bozorga tez va samarali yetkazib berilishini ta'minlaydi.

Mamlakatda eksportni qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lgan moliyaviy, soliq va bojxona tizimlari izchil faoliyat yuritmoqda. Bunday muvofiqlashtirilgan tizim eksportchilarga amaliy qulayliklar yaratib, ularning tashqi bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Hozirgi kunda Xitoy hukumati tomonidan eksport faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan keng ko'lamli subsidiya va imtiyozlar tizimi joriy etilgan. Bular ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot tannarxini optimallashtirish va eksport mahsulotlarining xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga yordam bermoqda. Bundan tashqari, eksport jarayonlarini raqamlashtirish, mahsulot sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish va xavfsizlikni oshirish bo'yicha tashabbuslar keng qo'llab-quvvatlanmoqda.

Xitoyning eksport siyosatida logistika va transport infratuzilmasini rivojlantirish muhim ustuvorliklardan biri sifatida qaralmoqda. Mamlakatda yuqori tezlikdagi temiryo'l tarmoqlari, zamonaviy dengiz portlari va logistika markazlariga katta miqdorda investitsiyalar yo'naltirilmoqda. Bu esa Xitoy eksport mahsulotlarini jahon bozorlariga tez, xavfsiz va iqtisodiy jihatdan samarali tarzda yetkazib berish imkoniyatlarini kengaytirmoqda (1-rasm).

1-rasm. 2014-2024-yillarda Xitoy eksport ko'rsatkichlari (milliard AQSH dollarida)⁶

- 1 Dohmen, Holger. "China's foreign trade policy." *Intereconomics* 11.7 (1976): 197-201.
- 2 Li, Tan, Larri Qiu va Ying Xue. "Xitoyning tashqi savdo siyosatini tushunish: adabiyotlarni ko'rib chiqish." *Xitoyda iqtisodiyot chegaralari* 11.3 (2016): 410.
- 3 Köstner, Dominic, and Marcus Nonn. "The 2020 Chinese export control law: a new compliance nightmare on the foreign trade law horizon?" *China-EU Law Journal* 8.3 (2023): 81-95.
- 4 Campi, Mercedes, et al. "Diversification, economies of scope, and exports growth of Chinese firms." *arXiv preprint arXiv:1801.02681* (2018). 2018.
- 5 Bown, Chad P., and Meredith A. Crowley. "China's export growth and the China safeguard: threats to the world trading system?." *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économie* 43.4 (2010): 1353-1388.
- 6 <https://www.statista.com/statistics/263661/export-of-goods-from-china/>

2014-yilda Xitoyning tovar eksporti hajmi 2,34 milliard AQSH dollarini tashkil qilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2015-yilda bir oz o'sib, 2,37 milliard dollarga yetgan. Biroq, 2016-yilda eksport hajmida pasayish kuzatiladi va bu ko'rsatkich 2,097 milliard dollarga tushadi. Buning asosiy sabablari qatorida jahon iqtisodidagi sekinlashuv, savdo nizolari, shuningdek, global bozorlardagi talabning pasayishi kabi omillarni ko'rishimiz mumkin.

Keyingi yillarda, ya'ni 2017-yildan boshlab eksport hajmi yana barqaror ravishda tiklanib boradi. Xususan, 2017-yilda eksport hajmi 2,26 milliard dollarga ko'tarilgan bo'lsa, 2018-yilda bu ko'rsatkich 2,48 milliard dollarga yetgan. 2019-yilda 2,499 milliard dollarni tashkil etgan eksport hajmi, 2020-yilda global pandemiya ta'siriga qaramay 2,58 milliard dollargacha o'sishni namoyon qilgan.

2021-yildan boshlab Xitoy eksporti keskin o'sib borganligi kuzatilmoqda. 2021-yilda 3,31 milliard AQSH dollarini tashkil etgan eksport hajmi, 2022-yilda yanada kattaroq o'sish bilan 3,54 milliard dollarga yetgan. Bu davrdagi yuqori o'sish sur'atlari pandemiyadan keyingi jahon iqtisodiyotining tiklanishi, Xitoydagi sanoat ishlab chiqarishining o'sishi hamda xalqaro bozorlarda talabning oshishi bilan bog'liq.

2023-yilda eksport hajmi biroz pasayib, 3,37 milliard dollarni tashkil qilgan bo'lsa-da, bu pasayish ko'p jihatdan global iqtisodiy vaziyatning murakkabligi va xalqaro savdodagi cheklovlar bilan bog'liq bo'lgan. 2024-yilda esa yana barqaror o'sish kuzatilib, eksport hajmi 3,57 milliard dollarga yetganligi ko'rinadi.

Bu davr ichidagi Xitoy eksportining o'sishi mamlakatning iqtisodiy siyosatida eksportga yo'naltirilgan tizimli o'zgarishlar, davlat tomonidan berilayotgan subsidiya va eksportchilarni qo'llab-quvvatlash choralari, infratuzilmani takomillashtirish va logistika tizimini rivojlantirish bilan bog'liqligi shubhasizdir.

Eksport ko'rsatkichlarining yuqori darajada bo'lishi Xitoyning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini, ishlab chiqarish salohiyatini va logistika tizimining samaraliligini ko'rsatib turibdi. Bu, shuningdek, Xitoyning global iqtisodiy tizimdagi muhim roli va jahon iqtisodiyotiga ta'sirining ortib borayotganidan dalolat beradi.

Xitoyning eksport faoliyati jahon iqtisodiyotida o'ziga xos, strategik ahamiyatga ega bo'lib, so'nggi o'n yil davomida barqaror va muntazam o'sish sur'atlarini ko'rsatmoqda. 2014–2024-yillar oralig'idagi davr mobaynida Xitoydan eksport qilinayotgan tovarlar hajmi sezilarli darajada o'sib borgan. Ayniqsa, 2022-yil rekord darajada yuqori ko'rsatkich qayd etilgan bo'lib, umumiy eksport qiymati 3,54 trillion AQSH dollaridan oshdi. Bu esa mamlakatning global iqtisodiy sahnadagi yetakchi ishlab chiqaruvchi va eksport qiluvchi davlat sifatidagi rolini yanada mustahkamlaganidan dalolat beradi.

Xitoy eksportining umumiy o'sish dinamikasiga nazar tashlasak, o'sish sur'atlarining ba'zi davrlarda global iqtisodiy sharoitlar ta'sirida vaqtincha sekinlashganini kuzatish mumkin. Xususan, 2009-yilda global moliyaviy inqiroz va undan keyingi iqtisodiy tanazzul davrida eksport faoliyatida sezilarli pasayish kuzatilgan bo'lsa, shunga o'xshash holat 2016-yilda ham takrorlandi. Biroq bu pasayishlar Xitoy iqtisodiyoti uchun uzoq muddatli ta'sir ko'rsatmagan va eksport hajmi keyingi yillarda yana barqaror o'sish tendensiyasiga qaytdi.

Xitoy eksportining barqaror rivojlanishiga mamlakatning sanoatlashtirish siyosati, ishlab chiqarish va logistika infratuzilmasining rivojlanishi, shuningdek xalqaro savdo hamkorliklari ta'sir qilgan. Bugungi kunda Xitoy dunyodagi eng yirik ishlab chiqarish iqtisodiyotiga ega mamlakat sifatida ko'plab sanoat tarmoqlarida yetakchilik qilmoqda. Xususan, 2023-yilda ASEAN (Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari uyushmasi), Yevropa Ittifoqi va AQSH mamlakatlari Xitoyning eksportdagi yetakchi savdo sheriklariga aylangan. Ushbu mintaqalar bilan olib borilayotgan savdo hajmining yuqori darajada bo'lishi Xitoy eksportining geografik jihatdan diversifikatsiyalanganligini ko'rsatadi va bu esa xalqaro iqtisodiy beqarorliklar ta'sirini kamaytirishda samarali mexanizm vazifasini bajaradi.

Xitoy eksportining mahsulotlar tarkibiga nazar solsak, texnologik va ishlab chiqarish tarmoqlari eksportning eng asosiy qismini tashkil etadi. Xususan, mashinalar va transport uskunalari toifasida kompyuterlar, radioeshittirish texnologiyalari, mobil telefonlar kabi yuqori texnologik mahsulotlar eksport hajmining asosiy qismini tashkil qilib, 2023-yilda taxminan 1,65 trillion AQSH dollariga yetdi. Ushbu holat Xitoy iqtisodiyotining rivojlangan texnologik ishlab chiqarish bazasiga ega ekanligini va bu sektorlarning global raqobatbardoshligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Xitoy eksport faoliyatida birlamchi tovarlar eksportining ahamiyati ham sezilarlidir. Oziq-ovqat mahsulotlari va oziq-ovqat uchun ishlatiladigan tirik hayvonlar asosiy eksport mahsulotlari hisoblanadi. Ushbu turkumdagi mahsulotlarning global bozordagi talabining yuqori bo'lishi, ayniqsa dunyoning turli burchaklarida oziq-ovqat xavfsizligi masalalarining dolzarb bo'lib qolayotgani bilan izohlanadi. Shu jihatdan, Xitoy oziq-ovqat eksportining strategik yo'nalishini yanada rivojlantirish uchun qishloq xo'jaligida texnologik taraqqiyotni kuchaytirish, mahsulotlarni qayta ishlash jarayonlarini modernizatsiya qilishni kengaytirmoqda.

Xitoy eksport faoliyatining tashkiliy jihatdan rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillardan biri davlatning savdoni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan strategik dasturlari va tashabbuslari hisoblanadi. "Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi orqali Yevroosiyo, Afrika va Lotin Amerikasi davlatlari bilan savdo aloqalarini yanada rivojlantirishga qaratilgan strategik hamkorliklarni kengaytirish eksport hajmining oshishiga katta hissa qo'shdi. Bundan tashqari, Xitoy hukumati tomonidan eksportchilarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, eksport sug'urtasi va boshqa turdagi eksportni rag'batlantirish choralari eksport faoliyatining rivojlanishida sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Eksport faoliyatining tashkiliy jihatlaridagi yana bir muhim masala – bu eksport mahsulotlarining xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlashdir. Xitoy eksport qilinayotgan mahsulotlarning sifatini xalqaro bozorlarda raqobatbardosh darajada ushlab turish maqsadida doimiy ravishda ishlab chiqarish jarayonlarida sifat nazoratini kuchaytirish choralari ko'rib kelmogda. Ayniqsa, xalqaro standartlarga muvofiq sertifikatlash va muvofiqlikni baholash tizimlari Xitoy eksport faoliyatining muvaffaqiyatida muhim rol o'ynamoqda.

Yuqorida qayd etilgan iqtisodiy va tashkiliy mexanizmlarni inobatga olgan holda, Xitoy eksport faoliyatining kelajakdagi rivojlanish istiqbollari yuqori baholanmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi, savdo logistikasi va elektron tijoratning rivojlanishi eksport hajmini yanada oshirish imkoniyatlarini yaratmoqda.

Xitoy eksport faoliyati so'nggi o'n yillik davomida barqaror rivojlanib, dunyo iqtisodiyotining muhim qismiga aylangan. Eksport hajmining yuqori ko'rsatkichlari Xitoyning xalqaro ishlab chiqarish zanjirlaridagi yetakchi rolini mustahkamlab, kelajakda ham xalqaro savdo tizimidagi yetakchi o'rnini saqlab qolishini ta'minlaydi. Mamlakatning eksport strategiyasi va tashkiliy mexanizmlarining doimiy takomillashuvi esa kelajakda yanada yuqori natijalarga erishishga zamin yaratadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, Xitoyning 2001-yilda Jahon Savdo Tashkilotiga a'zo bo'lishi bilan bog'liq ravishda, boshqa a'zo davlatlarga Xitoy eksportiga nisbatan diskriminatsion import cheklovlarini qo'llash imkonini beruvchi "Xitoy himoyasi" (China safeguard) mexanizmi joriy etilgan bo'lsa-da, Xitoy hukumati tomonidan yaratilgan mukammal chora-tadbirlar Xitoy eksport salohiyatining uzluksiz o'sishiga zamin yaratgan.

O'zbekistonda transport-logistika tizimini raqamlashtirish va avtomatlashtirish zarurati mavjud bo'lib, bu tizimni Xitoy tajribasidan foydalangan holda takomillashtirish mumkin. Xitoy eksportidagi muvaffaqiyat omillaridan biri – transport-logistika tizimining yuqori darajada raqamlashtirilgani va avtomatlashtirilganidir. Xitoyda eksport yuklarini kuzatib borish tizimlari (tracking systems), elektron bojxona tartibotlari (e-customs clearance), elektron hujjat aylanmasi keng qo'llanilmoqda. Bu esa eksportchilarning vaqt va xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishga imkon beradi. O'zbekistonda eksport faoliyatini rivojlantirish uchun aynan mana shu raqamli vositalardan kengroq foydalanish zarur. Mamlakatda elektron hujjat aylanmasini kengaytirish, eksport yuklarini kuzatib boruvchi yagona milliy tizim yaratish lozim. Bu, o'z navbatida, eksportchilarning byurokratik yuklamasini kamaytiradi hamda eksport jarayonlarini samarali va tezkor boshqarish imkonini beradi.

O'zbekistonda maxsus iqtisodiy zonalar va erkin savdo hududlarini yanada rivojlantirish lozim. Xitoy eksport yutuqlarining yana bir muhim jihati – maxsus iqtisodiy zonalar va erkin savdo hududlari (Free Trade Zones) rivojlanishidir. Xitoydagi Shanxay, Shenjen kabi maxsus iqtisodiy zonalarda eksportga yo'naltirilgan korxonalar uchun soliq, bojxona va transport xizmatlari bo'yicha imtiyozlar yaratilgan bo'lib, bu hududlardagi eksport salohiyati juda yuqori. O'zbekistonda Navoiy, Andijon, Buxoro kabi mavjud erkin iqtisodiy zonalar samaraliroq foydalanish, ularda eksportchilar uchun jozibador imtiyoz va yengilliklarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Xitoy tajribasidan kelib chiqib aytish mumkinki, maxsus iqtisodiy zonalaridagi ishlab chiqarish zanjirlari global ta'minot zanjirlariga integratsiyalashgan bo'lib, bu esa milliy eksportni sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

O'zbekistonda eksportni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish zarur. Xitoyda eksportchilar uchun moliyaviy yordam va eksport kreditlari taqdim etishda davlat tomonidan samarali mexanizmlar ishlab chiqilgan. Bu mexanizmlar arzon, qulay va keng qamrovli kreditlash tizimlarini o'z ichiga oladi. O'zbekistonda eksportni moliyalashtirish bo'yicha eksport oldi va eksport jarayonlaridagi kreditlash mexanizmlarini qayta ko'rib chiqish, kredit olish jarayonlarini soddalashtirish va eksportchilar uchun kredit foiz stavkalarini pasaytirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqish lozim. Shuningdek, Xitoyda qo'llanilayotgan eksport kreditlarini kafolatlash va eksport sug'urtasi mexanizmlarini O'zbekiston eksportni moliyalashtirish tizimiga joriy etish orqali eksportchilarning moliyaviy barqarorligini oshirish mumkin.

Eksport mahsulotlarining diversifikatsiyasi va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini oshirish lozim. Xitoy eksport tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, mamlakatning eksport salohiyati faqat xomashyo yoki past qo'shilgan qiymatli mahsulotlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Xitoy eksport tuzilmasida yuqori texnologik mahsulotlar, mashinasozlik, elektronika va kimyo sanoati mahsulotlari yetakchi o'rinda turadi. O'zbekiston eksport mahsulotlari tarkibini shu kabi yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar bilan boyitish talab etiladi. Bunda davlat tomonidan yuqori texnologiyalarga asoslangan ishlab chiqarishlarni rivojlantirish, innovatsiyalarni joriy etish va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlarning eksport hajmini oshirish bo'yicha moliyaviy va tashkiliy choralarni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 20-dekabrda "Eksportga ko'maklashish va uni rag'batlantirishni kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4069-son qarori. <https://lex.uz/docs/-4116006>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.12.2017 yildagi "2018 — 2022-yillarda transport infratuzilmasini takomillashtirish va yuk tashishning tashqi savdo yo'nalishlarini diversifikatsiyalash chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-3422-son qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-3436209>
3. Dohmen, Holger. «China's foreign trade policy.» *Intereconomics* 11.7 (1976): 197-201.
4. Li, Tan, Larri Qiu va Ying Xuye. «Xitoyning tashqi savdo siyosatini tushunish: adabiyotlarni ko'rib chiqish.» *Xitoyda iqtisodiyot chegaralari* 11.3 (2016): 410.
5. Köstner, Dominic, and Marcus Nonn. «The 2020 Chinese export control law: a new compliancy nightmare on the foreign trade law horizon?.» *China-EU Law Journal* 8.3 (2023): 81-95.
6. Campi, Mercyedes, et al. «Diversification, economies of scope, and exports growth of Chinese firms.» *arXiv preprint arXiv:1801.02681* (2018).2018
7. Bown, Chad P., and Meredith A. Crowley. «China's export growth and the China safeguard: threats to the world trading system?.» *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique* 43.4 (2010): 1353-1388.
8. Transport logistika tizimining boshqaruv strukturasi takomillashtirish usullari" Ergasheva K.I. «Ekonomika i sotsium» №12(103)-1 2022.
9. <https://www.statista.com/statistics/263661/export-of-goods-from-china/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
